

*Tijdschrift
voor
Numismatiek*

EUROPEES GENOOTSCHAP VOOR MUNT- & PENNINGKUNDE

VOL. XXIII

Nr 3 - 1973

Redactie : MOORS E.

Bijdrage : Beschermend lid : 300 fr. te storten aan
Lid : 200 fr.
LE MAIRE, P., 53 de Broquevillelaan, 1200 Brussel of
op P.C.R. 8460.38 van het genootschap te Brussel of
via de Afdelingen

Nederlandse leden : briefwisseling aan MOORS, E.,
Oude Antwerpsebaan, 161, MECHELEN

GESCHIEDENIS VAN DE GULDEN

Hoewel tegenwoordig gulden en rijksdaalder onverbrekkelijk met **elkander** verbonden schijnen te zijn, hebben beide munten een **afzonderlijke** en zeer uiteenlopende geschiedenis ⁽¹⁾.

De gulden is oorspronkelijk, zoals de naam reeds aanduidt, een **gouden** munt, nauw verwant met de gouden dukaat.

Toen in de grote Italiaanse handelssteden in de loop van de 13^e eeuw de behoefte opkwam aan gouden muntstukken naast de **se-**
dert eeuwen gebruikelijke zeer kleine zilveren munten, bracht **Ve-**
netië de dukaat in omloop, Genua de genovino en Florence — het **eerst**
de **lelie**, flos, op de keerzijde. Al deze stukken hadden aanvankelij-
lijk hetzelfde gewicht (3,54 g fijn goud) en werden in omloop ge-
bracht voor de waarde van 240 zilveren penningen. Terwijl de

(1) Zie voor de geschiedenis van de Rijksdaalder, Muntverslag 1950, pag. 41
en *Bull.* - 2/1973 blz. 23.

dukaat het voorbeeld werd voor een lange reeks goudstukken van steeds gelijk gebleven gewicht en gehalte, werd het Florentijnse stuk het eerste in een rij stukken, die tenslotte niet veel meer dan de naam gemeen hebben.

De florijn, in Florence vrijwel ononderbroken geslagen van 1252 tot 1532, vond weldra grote verbreiding, ook buiten Italië. In Spanje, Frankrijk, de Nederlanden, West-Duitsland werd hij in de eerste helft van de 14^e eeuw een der meest gezochte munten voor grote betalingen. In onze streken wordt hij omstreeks 1300 het eerst genoemd, aanvankelijk als gouden of gouden hallinc, weldra als *gulden* zonder meer, een naam die ook in het Duitse Rijk algemeen werd. Zijn geliefdheid leidde er ook al spoedig toe, dat verschillende vorsten nabootsingen van gelijk type, slechts met gewijzigde omschriften, deden vervaardigen, zowel in de Nederlanden als elders. Zijn belangrijkste verspreidingsgebied vond de Florentijnse gulden in de Rijnstreken, waar hij minder de concurrentie van andere goudstukken, uit Frankrijk en Engeland, ondervond. Omstreeks 1350 was daar de gulden, met zijn inheemse navolgingen, de heersende munt voor iedere betaling van enige omvang.

Spoedig zagen de machtigste vorsten in dit gebied, de Keurvorsten van Mainz, Trier, Keulen en de Palts, die tevens eigenaar waren van de productieve rollen op de Rijn, het belang in van een goede stabiele munt. Sedert 1365 hebben zij op grond van een bijna ononderbroken reeks verdragen guldens van gelijk gewicht en gehalte en onderling nauw overeenkomende beeldenaar uitgegeven: de Rijnse guldens. De voorzijde vertoont aanvankelijk, evenals die van het Florentijnse voorbeeld, Johannes de Doper, weldra vervangen door andere heiligen, de muntheer zelf, tenslotte de tronende Heiland; op de keerzijde komen steeds de gecombineerde wapens van de verbonden muntheren voor. Zij slaagden erin gewicht en gehalte van deze gulden gedurende lange tijd betrekkelijk stabiel te handhaven in vergelijking met de in deze tijd zo algemene snelle achteruitgang van de meeste muntsoorten (in 1386: 3,54 g, 0,958 fijn; in 1490: 3,28 g, 0,730 fijn). De gulden van de Keurvorsten beheerste het West-Duitse muntwezen tot dat in de eerste helft van de 16^e eeuw het zilver een overheersende rol als muntmateriaal ging spelen en de zilveren daalder de gouden gulden verdrong.

In de Nederlanden nam de Rijnse gulden spoedig de rol van de Florentijnse over. Ook hier werden naast de ingevoerde Duitse guldens navolgingen van het type door inheemse muntheren in omloop gebracht, aanvankelijk even goed, later dikwijls veel minder van kwaliteit dan de voorbeelden. In Holland werden in 1378 voor het eerst guldens van Rijns type geslagen, Utrecht en Gelre volgden zeer spoedig en gedurende de gehele 15^e eeuw werden vooral in het Oosten van ons land talrijke uiteenlopende navolgingen

in omloop gebracht. Omstreeks 1500 was het dan ook nodig gedrukte en met houtsneden geïllustreerde tarieven uit te geven, daar naast de goede guldens van de Keurvorsten en daarmee gelijkgestelde, zoveel andere guldens werden aangetroffen, die wel ongeveer even zwaar waren, maar wier gehalte soms niet meer dan een kwart van dat der voorbeelden bedroeg.

In 1466 ging Philips de Goede van Bourgondië ertoe over om in zijn Nederlandse bezittingen, Brabant, Vlaanderen, Holland enz. de gulden als grondslag voor het muntwezen over te nemen ter vervanging van de tot dusver gebezigde goudstukken van Frans type. Deze Bourgondische gulden met de beeldenaar van Sint Andries (3,40 g, 0,791 fijn) kwam in waarde overeen met de course-rende gulden van de Keurvorsten en was evenals deze getarifeerd op 21 Nederlandse stuivers. Het verschijnen van deze gulden betekende meer dan een simpele toevoeging aan de reeks van de Nederlandse imitaties van de gulden: het Bourgondisch-Nederlandse muntwezen heerste immers in de belangrijkste Nederlandse gewesten en zou met de uitbreiding van de macht van Philips en zijn opvolgers tot en met Karel V zich over alle Nederlanden verbreiden en tenslotte de plaatselijke en gewestelijke muntstelsels vervingen, een proces dat onder Philips II vrijwel voltooid was. De gouden gulden was nu in dit stelsel vast verankerd.

De in de latere Middeleeuwen zo algemene achteruitgang van de kwaliteit van de kleine zilverstukken, die de grondslag van het muntstelsel vormden, veroorzaakte dat ook de koers van Andries- en Rijnse gulden, uitgedrukt in Nederlandse stuivers, voortdurend steeg: in 1496 noteerden beide reeds 28 stuivers. De politieke crisis, die de Bourgondische staat tijdens de minderjarigheid van Philips de Schone doormaakte en de daarmee gepaard gaande inflatie van de munt, maakten het nodig in 1496 de uitgifte van Andriesgulden te staken en deze te vervangen door de lichtere Philippusgulden met de beeltenis van de apostel van die naam, uitgegeven voor 24 stuivers. Deze werd op zijn beurt in 1521 weder vervangen door de nog lichtere *Carolus-gulden* ter waarde van 20 stuivers, met de beeldenaar van Karel V (2,91 g, 0,583 fijn). Deze waarde paste uitstekend in de toen in ons land gebruikelijke rekenstelsels, waarin het pond Hollands van 40 groten of 20 stuivers een belangrijke rol speelde.

Van verstrekkende betekenis was het in 1526 voor alle Nederlanden gegeven voorschrift in het vervolg bedragen niet meer uit te drukken in de plaatselijke ponden, maar uitsluitend in Carolusgulden van 20 stuivers. Wel werd dit voorschrift niet terstond algemeen nageleefd, maar het droeg er toe bij, dat op de duur het begrip Carolus-gulden, of kortweg gulden, algemeen gebezigd werd als rekeneenheid ter aanduiding van een bedrag van 20 stuivers. Hiermede begint de tweede fase in de geschiedenis van de gulden,

thans tegelijk gouden munt en voornaamste rekeneenheid. Naast de Carolus-gulden was slechts de gulden van de Keurvorsten, nog steeds getarifeerd op 28 stuivers, voldoende ingeburgerd om eveneens als rekeneenheid dienst te kunnen doen: vooral in het Oosten van ons land werden bedragen nog lange tijd veelvuldig uitgedrukt in Rijnse guldens, waarmede een som van 28 stuivers bedoeld werd. Mettertijd behield echter de Carolus-gulden de overhand.

Toen in het tweede kwart van de 16^e eeuw de zilveren daalder in West-Europa de gouden gulden van de eerste plaats verdrong, besloot ook de regering van de Nederlanden in 1543 een groot zilverstuk in te voeren, dat in waarde overeenkwam met de gouden Carolus-gulden van 20 stuivers en dan ook bekend werd als zilveren Carolus-gulden (26,14 g, 0,833 fijn), de eerste Nederlandse zilveren gulden. De oude verhoging van de koersen der gouden en grote zilveren munten deed zich echter in de volgende jaren opnieuw gevoelen: in 1548 moest de koers van de gouden Carolus-gulden verhoogd worden tot 21 stuivers, later steeg ook die van de zilveren boven de 20 stuivers. Van dat ogenblik af bestonden twee begrippen Carolus-gulden: de rekeneenheid van onveranderlijk 20 stuivers en de gelijknamige munt, waarvan de koers in de volgende halve eeuw steeds verder opliep, tot hij in 1606 37 resp. 35 stuivers gold. Evenzo werd de rekeneenheid Rijnse gulden van 28 stuivers losgemaakt van het Duitse goudstuk, dat in 1606 een koers van 55 stuivers bereikte. Dit verschijnsel is trouwens in het geheel niet speciaal Nederlands, ook elders ontwikkelden zich uit de gulden verschillende reken-guldens, die van een bepaald ogenblik af de koersontwikkeling van de gulden in specie niet meer mee maakten.

In de tweede helft van de 16^e eeuw, toen de koersen van de muntstukken zeer snel opliepen, had het weinig zin meer stukken te slaan, die slechts in naam met de heersende rekeneenheid overeenkwamen: de vervaardiging van gouden en zilveren Carolus-guldens werd in 1556 gestaakt. In 1567 werd nog een poging gedaan de Rijnse gulden, thans om verwarring met de nieuwe zilveren guldens te vermijden, dikwijls aangeduid als goudgulden, tot grondslag van het Nederlandse muntwezen te maken, evenals dit in 1566 in het Duitse Rijk gepoogd werd, en wel door herinvoering van de oude Andries-gulden. De poging had echter geen succes: de grote zilveren munt was te zeer heersend geworden. Slechts enkele steden in ons land, die hun muntrecht aan keizerlijke privileges ontleenden, gingen voort volgens de geldende Rijkswetgeving goudguldens te slaan, wier koers evenals die van de oude guldens langzamerhand tot 55 stuivers opliep.

De situatie veranderde eerst in het begin van de 17^e eeuw, toen het evenwicht tussen productie van goederen en edel metaal zich

herstelde en dientengevolge de koersen der muntstukken enigszins tot rust kwamen. Thans kon er weer aan gedacht worden munten in omloop te brengen wier waarde overeenkwam met die van de gebruikelijke rekeneenheden, Carolus-gulden en goudgulden. Kort na 1600 begonnen verschillende Nederlandse gewesten en steden zilverstukken te slaan ter waarde van 28 stuivers of 1 goudgulden. Deze heetten aanvankelijk eenvoudig zilveren goudgulden, later echter, toen de Hollandse rekenwijze met Carolusgulden meer en meer algemeen werd, gewoonlijk 28-stuiver-stuk of, naar het latijnse opschrift der stukken, floriijn. Ruime verbreiding vonden vooral de zilveren goudguldens van Friesland en de Overijsselse steden, die tot aan het einde van de eeuw werden geslagen, echter niet zonder wijziging van de innerlijke waarde: de aanhoudende, hoewel veel langzamer stijging van de koersen, maakte, om de waarde van 28 stuivers te handhaven, vermindering van gewicht en gehalte noodzakelijk (bijv. Deventer in 1615: 21,49 g, 0,680 fijn; Overijssel in 1688: 19,50 g, 0,673 fijn).

De Carolus-gulden in specie — wel te onderscheiden van de gouden en zilveren munten van die naam onder Karel V geslagen — **liet langer op zich wachten. Al werd reeds in 1625 in de Staten-generaal de mogelijkheid besproken een zilverstuk van deze steeds meer gebruikelijke rekeneenheid als grondslag voor het Nederlandse muntwezen te nemen, voorlopig was het onmogelijk een dergelijke ingrijpende wijziging tot uitvoering te brengen.** Het verkeer bleef voorlopig aangewezen op de bestaande gouden en zilveren munten, als dukaten, rijksdaalders en leeuwendaalders, die geen van alle met een rond bedrag aan stuivers overeenkwamen, terwijl naast deze nog steeds een grote aantal vreemde munten in omloop waren, die zolang de waarde van de munt uitsluitend op de inhoud aan edel metaal berustte en verschillende vormen van *niet-metalen* geld nog in het allereerste ontwikkelingsstadium waren, in het verkeer onmisbaar waren.

Verwezenlijkt werd deze gedachte aan het einde van de 17^e eeuw, min of meer als een bijkomstig gevolg van een om andere redenen noodzakelijk gebleken hervorming van het muntwezen. Omstreeks 1675 werd de binnenlandse circulatie in steeds grotere mate overheerst door verschillende kleine en middelmatig grote zilveren munten, als daalders, floriijnen, schellingen, dubbeltjes en stuivers, door de veertien bestaande provinciale en stedelijke munthuizen in scherpe onderlinge concurrentie op uiteenlopende en gewoonlijk te lage voet geslagen; de grote zilverstukken, zowel Nederlandse als vreemde, werden hierdoor uit de omloop verdrongen en kregen het karakter van negotie-penningen, die slechts met agio voor commerciële doeleinden verkrijgbaar waren.

Onder deze omstandigheden deed de provincie Holland het voorstel een nieuw zilverstuk in te voeren, relatief iets lichter dan de

uit de omloop verdreven grote stukken, maar zwaarder dan de verschillende provinciale en stedelijke kleine, munten die het verkeer beheersten; het lag voor de hand bij het vaststellen van de coupures uit te gaan van de bestaande rekeneenheid, de Carolus-gulden: het voorstel beoogde dan ook de uitgifte van stukken van 3, 2, 1 en 1/2 *gulden*. Veel tegenstand moest echter overwonnen worden, zowel van de zijde van de gewesten en steden die belang hadden bij de winstgevende vervaardiging van minderwaardig geld als die van de handel in negotiepenningen en ongemunt zilver. Het baatte weinig, dat Holland tenslotte zelf het voorbeeld gaf en in 1680 begon met het slaan van provinciale guldens (10,61 g, 0,917 fijn), die op de voorzijde het wapen van holland vertoonden, op de keerzijde Minerva, — later beschouwd als de Nederlandse Maagd — in de rechterhand een speer met vrijheidshoed, met de linkerarm rustend op de bijbel. Sommige gewesten sloten zich in de volgende jaren bij het Hollandse initiatief aan en sloegen eveneens provinciale guldens — uiteraard met hun eigen wapen —, maar andere zetten de vervaardiging van daalders en schellingen onverminderd voort. Eerst toen Holland, het politiek en economisch machtigste gewest, tot dwangmaatregelen overging en de uitvoer van zilver naar, zowel als de invoer van munten uit, de zich verzettende gewesten verbood, kon het zijn wil opleggen. In 1694 kwam een besluit van de Staten-Generaal tot stand, waardoor de vervaardiging van minderwaardige soorten werd verboden, de zilverhandel gereguleerd, het aantal munthuizen door uitkoop van de steden verminderd en de gulden, zoals Holland die reeds had ingevoerd, tot Generaliteitsmunt werd verklaard. Sedertdien werden door alle provinciën guldens geslagen, waarop nu het wapen van de Staten-Generaal voorkomt in plaats van dat van de provinciën. Naast de gulden werden ook stukken van 3, 2 en 1/2 gulden geslagen. Wederom was de gulden tegelijk rekeneenheid en muntstuk, nu echter van zilver en niet meer van goud. De muntvoet van de kleine stukken werd bij die van de gulden aangepast: de oude, op een iets hogere voet nog steeds geslagen, zilverstukken als ducaton en rijksdaalder bleven agio doen en dienden in de eerste plaats als handelsmunten.

Een bedreiging voor de pariteit tussen rekengulden en gulden in specie bleef echter bestaan: de talrijke voor 1694 geslagen te lichte soorten, vooral daalders, florijnen en schellingen, bleven ongehinderd in omloop, waarbij zich in de loop van de 18^e eeuw nog de Zeeuwse rijksdaalders voegden, die tengevolge van een eenzijdig besluit van de Staten van Zeeland te hoog getarifeerd werd. Dit leidde ertoe, dat in de praktijk een bedrag van 1 gulden aan omlopend geld iets minder zilver bevatte dan de wettelijke zilveren gulden en dat in de loop van de 18^e eeuw, ondanks regelmatige aanvulling van de voorraad guldens, de circulatie steeds

meer beheerst werd door de oude, nu sterk afgesleten lichtere stukken. De gevolgen van deze ontwikkeling deden zich nog sterker gevoelen, toen in 1816 na de Franse overheersing het muntwezen opnieuw geregeld moest worden. Men meende de oude toestand te herstellen door de gulden uit de tijd van de Republiek als standaardmunt te kiezen; slechts de beeldenaar werd aan de monarchale regeringsvorm aangepast door de Minerva te vervangen door de beeldenaar van de Koning en de onderverdeling werd door invoering van het decimale stelsel gewijzigd, zodat de gulden nu in plaats van 20 stuivers 100 centen bevatte. Aanmunting van deze nieuwe guldens vond echter slechts op beperkte schaal plaats, zowel door de aanwezigheid van het oude minderwaardige geld als door de te hoge tarifiering van het tegelijk ingevoerde gouden 10-guldenstuk.

Eerst de muntwet van 1839 bracht de gulden in overeenstemming met de in de loop van de 18^e eeuw langzamerhand ingetreden depreciatie van de rekengulden, door een kleine verlaging van de zilverinhoud (10,00 g, 0,945 fijn). Hierdoor werd het onder de regering van Koning Willem II mogelijk de oude muntstukken volledig in te trekken en nieuwe zilveren rijksdaalders, guldens en halve guldens, alle met de in 1816 ingevoerde beeldenaar, te slaan, die tevens na de afschaffing van de dubbele standaard in 1847 de uitsluitende standaardmunten werden.

De wet van 1875 verving echter de zilveren standaard door de gouden; de waarde van de rekengulden werd daarmee vastgesteld op 1/10 deel van het gouden 10-guldenstuk en de zilveren gulden werd tekenmunt; de hierin verwerkte hoeveelheid fijnzilver was monetair van geen belang meer en kon, zonder de waarde van de rekengulden te bedreigen, tot beneden 1 gulden dalen. Evenmin werd die waarde beïnvloed, toen tijdens de eerste Wereldoorlog de zilveren guldens uit het verkeer verdwenen en door papieren zilverbons vervangen werden. Toen na deze oorlog in 1919 de intrinsieke waarde van een zilveren gulden boven 1 gulden dreigde te stijgen, werd het gehalte van 0,945 fijn bij de Wet van 27 November 1919 verlaagd tot 0,720 fijn, terwijl de overige kentekenen dezelfde bleven. Op zijn beurt werd deze gulden door de tweede wereldoorlog uit de omloop verdreven en door papieren muntbiljetten vervangen. De Muntwet van 1948 heeft de mogelijkheid opengelaten guldens te vervaardigen volgens de Wet van 1919, doch van deze mogelijkheid is nog geen gebruik gemaakt.

Dr H. ENNO VAN GELDER

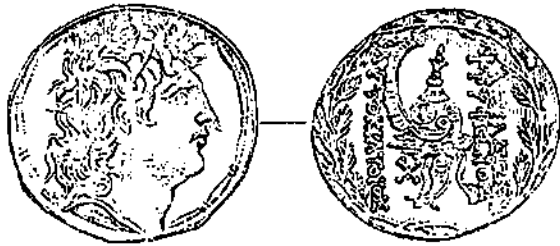
Met toelating van de Auteur en van de Heer Dr F. M. Van den Brandhof's Rijks Muntmeester te Utrecht.

BEROEMDHEDEN OP MUNTEN UIT DE OUDHEID

2. Tryphon

Tryphon is slechts een bijnaam, en een beledigende bijnaam, want in het grieks betekent hij « wellusteling, losbandige ».

Deze scheldnaam, hoe eerloos hij ons ook moge voorkomen, werd aanvaard door de uiterlijke persoonlijkheid waaraan men hem opdroeg. Deze man maakt er naam mede en heeft hem gegraveerd, zoals men merkt in de figuur, op zijn munten. De geschiedschrijvers zullen hem nauwelijks anders noemen. Tryphon heette met zijn ware naam Diodotes en was afkomstig uit de kleine stad Apamée in Syrië. Eerst als eenvoudig generaal in dienst bij Alexander Bala, profiteerde hij van de onlusten die Syrië oproerig maakten om zich door overweldiging toegang te verschaffen tot de reeks van grieks-syrische koningen die een aanvang neemt met Séleucus Nicanor (311-279).

Zoals bekend was Seleucus een dezer luitenanten van Alexander die zich koninkrijken verschaffen uit de erfenis van de jonge veroveraar. Een afstammeling van Séleucus, Antiochus V, was vermoord geworden (162 vóór J. C.) door Demetrius I, die op zijn beurt ontroond en gedood werd door Alexander Bala (150) Demetrius II, de opvolger van Bala, wordt zo verafschuwd door de Syriërs dat Tryphon de jonge zoon van Bala terug uit ballingschap laat roepen en hem doet kronen onder de naam van Antiochus VI. Vervolgens, na een zekere tijd, vraagt hij zich af waarom hij eigenlijk niet zelve de koninklijke waardigheid, die hij zo gemakkelijk een ander geschonken had, zou nemen. Hij liet de jonge Antiochus VI vermoorden en regeerde in zijn plaats. Ziehier hoe dit feit verhaald wordt in het boek der Makkabeeërs (hoofdst. XIII § 31-32): « Nu gebeurde het dat Tryphon op reis was met de jonge Antiochus en hem vermoordde door verraad. En hij regeerde in zijn plaats door zich het

vorstelijk diadeem van Azië op het hoofd te zetten; en hij veroorzaakte veel leed in het gehele land ».

Op het punt gekomen waarnaar hij sinds lang gestreefd had, hield hij op zich te bedwingen en scheen als taak te nemen het verrechtvaardigen van de verfoeilijke bijnaam Tryphon, welke hem ook definitief gebleven is. Na drie jaar werd hij, door een beweging van de Pharten, die Demetrius II bevoordeelden, van de troon gestoten. Hardnekkig nagejaagd van schuilplaats tot schuilplaats, liep Tryphon zijn dood op een ellendige wijze tegemoet in Apamée waar hij ook geboren werd (133). Hij vermocht de rij van de Séleuciden slechts voor drie jaar te onderbreken. Tryphon was een tijdgenoot van Judas Makkabee en van zijn broeder Jonathas, hogepriester van de joden. Deze laatste liet hij doden door verraad omdat hij er een getrouwe bondgenoot van de jonge Antiochus VI in zag. Alvoorens deze aan te vallen achtte hij het voorzichtig en gerechtigd hem van een zo machtige steun te ontrieven.

FILIP V VAN MACEDONIE

Het ganse einde van de griekse geschiedenis is droevig en armzalig: overal vindt men aan het hoofd van ontorende steden, kleine verachterlijke tirannen: hier het ontaarde Sparta dat er alleen aan denkt zich te kunnen verheffen door de veroveren. Elders de Achajer bond, de enige trouwe mannen die er in Griekenland nog bestaan, wordt door de bedreigingen aan Sparta gedwongen zich in de armen van Macedonië, de gemeenschappelijke vijand, te werpen; de koningen van Macedonië die, door traditie en door koppigheid, de hand uitstrekten over geheel Griekenland en, daarenboven Rome, dat in Illyrië voet had gezet, onder het eerste het beste voorwendsel met zijn legioenen en zijn kuiperijen de sterken en zwakken, de overwinnaars en de overwonnenen bedreigen. Ziedaar in welke omstandigheden deze ongelukkige Filip regeerde. Slecht opgevoed, slechte omgeving en slechte raadgevers kon hij geen eerlijk man noch handig politieker zijn: hij is slechts in zoverre interessant door aan Hannibal de hand te hebben gereikt en door weerstand hebben durven te bieden aan de Romeinen. Hij werd verslagen te Cynoscéphales (197), het was voorzien; de Grieken begingen de dwaasheid zich hierover te verheugen, men kon er zich aan verwachten: de legioenen hadden dus gezegevierd over de onoverwinnelijke heirscharen. Wat de Senaat betreft, getrouw aan zijn befaamde stelregel de overwonnenen streng te behandelen, verplichtte Filip van voorwaarden te aanvaarden zodat het voor hem onmogelijk werd trots alles, weerstand te kunnen bieden en zelfs te kunnen verroeren. Gezamenlijk mocht hij niet meer dan 500 soldaten en 5 transportschepen bezitten, hij mocht geen enkele oorlog voeren zonder de toestemming van de senaat. Hij betaalde

ineens 500 talent aan oorlogskosten en een jaarlijks cijns van 50 talent. Zijn grenzen moesten geopend blijven langs de kant van Illyrië, t.t.z. langs de zijde van Rome. Dat is niet alles: onder voorwendsel een gijzelaar te hebben ontnam de Senaat hem zijn oudste zoon Demetrius en zond hem eerst terug naar zijn vader, nadat hij een romeinse « hersenspoeling gekregen had. De eergierige Perseus, tweede zoon van Filip, had geen moeite om zijn broeder in een slecht daglicht bij zijn vader te stellen, deze liet **hem uiteindelijk doden**. De ongelukkige Filip blijft zijn leven lang **de romeinen vervloeken** en droomt van een onmogelijke wraak. Men **beweert dat hij van smart gestorven is** (179) nadat hij vernam dat hij zijn zoon Demetrius onschuldig had opgeofferd. Hij liet aan Perseus de last over een op voorhand verloren zaak op gang te houden.

Vertaald.

M. P.

IS KURINGEN EEN KAROLINGISCHE MUNTPLAATS?

In het Tijdschrift van het Europees genootschap voor Munt- en Penningkunde publiceerde R. TIMMERMANS een korte nota getiteld: **Karolingische munten** geslagen in onze gewesten, (jg. XIX, 1969, 2, 17-20) en vermeldt een lijst van deze muntplaatsen. Daar hij Kuringen niet opgeeft als munt- of mogelijke muntplaats willen we hier even op terugkomen en vermelden we volgende literatuur in verband met de muntplaats Kuringen.

In 1879 beschrijft R. Serrure een Karolingische munt met op één zijde de legende DE FISCO CVRINIO en vermeldt Kuringen — vroeger Curingen — als muntplaats. (RBN, 1879, 94-95).

In 1880 haalt Serrure zulks nogmaals aan in zijn: Dictionnaire géographique de l'histoire monétaire belge.

In 1883 beschrijft E. Gariel — volgens gegevens van R. Serrure — in: Les monnaies royales de France sous la race des Carolingiens, deze munt van Kuringen als volgt: « au droit: la légende + CDA TIAD- I FEX, entre deux grénétis, avec au centre un monogramme très barbare: C D S L; — au revers, la legende + DE FISCO CVRINIO entre deux grénétis; au centre, une croix ». (afb. 1).

AFB. 1 (GARIEL, 224, PL. XXIX, N° 97)

In 1885 handhaaft Serrure Kuringen als muntplaats.

In 1895 publiceert P. Daniëls in: 't Daghet in den Oosten, Oude munten uit Limburg — Curingen. (jg. 1, 6, 42-43) en vestigt de aandacht van de Limburgers op Kuringen als Karolingische muntplaats. Daniëls die de geschiedenis van Kuringen en het aldaar gelegen Loonse gravenkasteel degelijk kent, meent dat er in de 9de eeuw een « mansio dominica » gelegen was, wat aanleiding gaf tot het slaan van munten. (in verband met Kuringen schreef Daniëls ook: Le Château de Curange, Verzamelde Opstellen, jg. 1, 1923, 19-42).

Ook A. Blanchet in zijn: Manuel de Numismatique Française, (1912) neemt aan dat de munt met DE FISCO CVRINIO te Kuringen geslagen werd.

In 1948 wijdt J. Vannerus in: Deniers au légendes « de » ou « in fisco », een hoofdstuk aan: Le Denier DE FISCO CVRINIO, Revue Belge Num., 1948, 90-95. Hij is van mening dat CVRINIO niet als Curingen maar als Couvin moet gelezen worden. Hij schrijft dat CVRINIO niet Kuringen kan betekenen, dat dit bewezen wordt door de oude schrijfwijze van Kuringen nl.: Curinge, Curingis en Curenge alias Curinges in 1078, Curinges in 1220, en in 1301, Curinghen in 1284 en in 1322. Volgens Vannérus moet CVRINIO echter als CVBINIO gelezen worden, want de R — aan welke lezing Gariel vroeger niet getwijfeld heeft — kan evengoed als B bedoeld zijn vermits de tekst GRATIA DI REX ook vervormd is weergegeven.

Ook stipt hij aan dat Couvin, gelegen in het zuiden van de provincie Namen, veel vroeger vermeld wordt dan Kuringen o.a. Cubinium, in pago Laumense in 872, Cuvinium villa in pago Teoracensi in 928, Cuvinium in 1061 etc. en dat te Couvin antieke munten en voorwerpen gevonden werden.

Spijtig genoeg is er tot nog toe slechts één muntstuk met DE FISCO CVRINIO bekend nl. dit uit de verzameling Gariel (nr 97 — bij Serrure nr 935 — pl. VII nr 4), waarvan Gariel in 1883 de waarde schatte op 100 fr. en dat in 1884 voor 295 fr. verkocht werd en waarvan men niet weet wat er mee gebeurd is. Wel kocht het Franse Muntenkabinet uit dezelfde verzameling voor 200 fr. (schatting Gariel was 75 fr.) een variëte van de denier CVRINIO met als tekst + DEII ~ CO CVIIVIO waarvan Vannérus ook liefst CVVINIO of Couvin maakt. (afb. 2).

AFB. 2 (GARIEL, 224, PL. XXIX, NR 98)

Om te besluiten menen we te mogen zeggen dat o.i. alle door Van-nérus aangehaalde argumenten geen voldoende bewijzen zijn om Kuringen als Karolingische muntplaats uit te schakelen. Ook menen we hier te mogen aanhalen dat CVRINIO ook als CVRINJO kan gelezen worden zoals vroeger Serrure terecht deed opmerken ; dit geldt eveneens voor TVNIERAS of TVNJERAS nl. Tongeren een andere Limburgse muntplaats onder de Karolingers.

Om tot een definitieve uitspraak te kunnen komen in verband met de muntplaats Couvin of Kuringen hopen we dat de oorspronkelijke munt uit de verzameling Gariel ergens opduikt of dat er andere exemplaren uit het atelier CVRINIO gevonden worden.

M. HENDRICKX

Onze gewaardeerde dank voor de overname uit *Limburg*, jaargang XLIX n° 6. Met toelating van de auteur.

PENNINGEN OM MEE TE REKENEN

De eerste rekenoperaties gebeurden met keien, kleine schelpen en andere onbeduidende voorwerpen die gemakkelijk aan te schaffen en te hanteren waren. Uit de achtereenvolgende verbeteringen van deze ruwe handelingen is uiteindelijk het bewonderenswaardige stelsel van de cijfertelling, dat we zo ongaarne de Arabieren toeschrijven, ontstaan. Maar het is goed op te merken dat voor bepaalde handelingen en vooral bij de optelling, het gebruik van een telkunst van stoffelijke aard niet zonder meer te verwerpen is. Ze kan zelfs bepaalde voordelen bieden, o.a. het vermijden van iedere geestelijke inspanning. Het is om deze reden dat de *soan-pan* van de chinezen en het *stchote* van de Russen nog heden in zwang zijn. Zelfs bij ons is het gebruik om te rekenen met penningen zeer laat bewaard gebleven, zoals blijkt uit de scene waarin Molière laat zien hoe Argan de rekening van zijn pillendraaier in orde brengt.

Dit gebruik dat we van de Romeinen overhielden was gedurende de middeleeuwen over geheel Europa verspreid.

Het latijnse woord *calculus* betekent, eigenlijk gezegd, kei of kleine steen ; het is nu gemakkelijk te begrijpen hoe deze naam, eerst gegeven aan de penningen die deze keien vervingen uiteindelijk diende om de handeling van het rekenen zelve aan te duiden i.p.v. de voorwerpen die men hiertoe gebruikte.

Wat het woord *jeton* (penning) betreft, dit komt ongetwijfeld van het werkwoord *jeter* (werpen). In de administratie en de Rekenkamer bijvoorbeeld volgde ieder raadsheer en auditeur, voorzien van een beurs met penningen, aandachtig al wat er voorgelezen werd. Zij gaven de cijfers te kennen door, in een overeengekomen volgorde

een reeks stukken uit een speciale beurs vóór zich uit te werpen. Nadien maakten zij de optelling ervan.

Evenals de speelkaarten, die als devies aansporingen tot de recht-schapenheid en tot oplettendheid bij het spel droegen : *Leauté due*, en *toi te fye*, vertelden de penningen aan de magistraten en financiers : Let eerlijk op uw rekeningen en hoedt U voor rekenfouten.

Dat is ongeveer de zin van de kernspreuken, in oud duits ge-graveerd op beide zijden van de penning voorgesteld door de fif. 1, volgens net memorandum van een bepaalde vereniging. (Autun en Parijs, 1845, in-8).

Spoedig, goed en trouw

Doe uw taak met nauwgezetheid

Één zijde van de penning toont ons de tabel om met penning te kunnen rekenen. De tabel was samengesteld uit een reeks evenwijdige lijnen waarop men de penningen moest leggen die, gaande in een vooraf bepaalde richting, een tienvoudige waarde kregen.

Een rechte lijn, waaraan men de naam van « boom » gaf, verdeelde de figuur in twee. In onze penning merkt men boven de boom die met een X aangeduid is, kleine schijfjes zodanig geschikt dat ze het getal 1232 uitdrukken. Inderdaad, er zijn 2 schijfjes rechts, vervolgens 3 die de tientallen voorstellen, dan 2 die honderdtallen uitdrukken en uiteindelijk 1 die de duizendtallen voorstelt.

Onder de boom, ziet men de schijfjes geplaatst tussen de getrokken lijnen van de figuur. In deze tussenliggende stand, was een penning slechts 5 eenheden waard van de rij van deze die aan haar rechtse kant geplaatst waren. Zo is in onze figuur, er *een* penning op de lijn van de eenheden, *een* die er 5 waard is tussen de lijn van de eenheden en deze van de tientallen ; totaal 6 ; *een* op de lijn van de tientallen, *een* op de lijn van de honderdtallen, *een* die er 5 waard is links van de lijn der honderdtallen ; totaal : zes. De waarde uitgedrukt door de kleine schijfjes van het onderste gedeelte is dus 616.

De keerzijde van de penning vertoont een *magisch vierkant* waarin de cijfers van 1 tot 9 zodanig geschikt zijn dat, door ze rechtlijnig op te tellen, men steeds dezelfde som 15 vindt.

De boeken, waarin men de kunst onderwees om met penningen te rekenen, zijn vandaag nagenoeg onbekend. Een der oudste boeken was van de hand van de spanjaard Jean Martin, dezelfde man die daarna kardinaal en aartsbisschop van Toledo was en zijn naam *Guizen* (kei) werd in het latijn vertaald door het woord *Siliceus*. Onze fig. 2 is de nauwkeurige weergave van een voorbeeld gegeven door de uitgave van dit boek dat Oronce Finé publiceerde te Parijs in 1514, onder de titel van *Arithmetica Joannis Martini Silicei, in theorice et praxim scissa* (in-8 niet genummerde bladzijden, zelden).

In deze afbeelding, waar het er op neer kwam het ingewikkelde getal : 237 dukaten, 173 frank en 19 denieren voor te stellen, gaan

de eenheden van verschillende soort opwaarts van links naar rechts ; en in eenzelfde reeks, vorderen ze ook van onder naar boven.

Om met een voorbeeld te eindigen, uit het eigenaardige en nogal zeldzame leerboek met als titel: *l'Arithmétique de Jean Trenchant départie en trois livres, avec l'art de calculer aux jetons* (Lyon, 1608) ontlene we nog de details van een vermenigvuldiging. Onze figuur 3 is een getrouwe nabootsing van de figuur voorgesteld op blz 372 van dit werk.

De « boom » of zwaartelijf draagt, te beginnen onderaan, de tekenen die ieder van hun kant de eenheden, de tientallen, de honderdtallen, de duizend- en tienduizendtallen aanduiden. Volgens datgene wat voorafgaandelijk gezegd werd, duiden de links van de boom geplaatste penningen het getal 763 aan. Om dit getal met 46 te vermenigvuldigen, begint men onderaan ; men neemt een penning weg en men zet 46 rechts van de boom. Men gaat verder met alzo achtereenvolgens alle penningen weg te nemen van onder naar boven door ieder van hen te vervangen door het getal 46 rechts van de boom geplaatst en op dezelfde rij van de weggenomen penning. Alzo, voor een links van de boom weggenomen penning, op de lijn van de honderdtallen, plaatst men rechts 6 op dezelfde lijn en 4 op de lijn onmiddellijk daarboven. Men doet ten andere de verminderingen geleidelijk, zodanig dat het aantal penningen van een lijn nooit 4 overschrijdt en men komt aldus aan het produkt 35098 dat staat aangeduid op de figuur door de stand van de penningen rechts van de boom.

(Vertaald)

M. P.

KRONIEK

Een numismaat suggereert

Een Limburgs verzamelaar gaf in *De Standaard* van 6.10.'72 een goede raad aan onze ministers : geen hogere benzineprijs, geen hogere belastingen en toch hogere staatsinkomsten. Dat zou mogelijk zijn indien onze minister van financiën een numismaat onder zijn raadgevers telde !

Kijken wij over de grenzen : in de Bondsrepubliek moest het Olympisch comité zorgen voor 1,35 miljard DM. Om ongeveer de helft van deze kosten te dekken werden de Olympiademunten uitgegeven. Er werden zes types ontworpen en ieder type zou in vier verschillende muntwerkhuizen geslagen worden. Dus zouden er voor ieder van die types vier verschillende munten komen (herkenbaar aan het muntteken, want iedere muntwerkplaats heeft een klein muntteken).

In totaal zouden er dus 24 verschillende stukken aangemunt worden. Wanneer U weet, dat ieder stuk een nominale waarde van 10 DM. heeft en dat het Olympisch comité daarvan, per verkocht stuk, 7,3 DM. ontving, hebt U enig idee van deze steun. Er werden 100 miljoen stukken geslagen, die praktisch allen bij verzamelaars terecht kwamen of als herinnering bewaard blijven. Er werd gerekend, dat ieder Duits gezin er vijf zou kopen.

Oostenrijk geeft jaarlijks herinneringsstukken uit van 25 en 50 shilling. Thans wordt aldaar een nieuw muntstempel (muntwerkplaats) geopend en met de opbrengst van zijn muntslag, zal een nieuwe universiteit worden gefinancierd. Zo zijn er wel meer voorbeelden. Denken wij aan de zeer mooie en moderne herinneringsmunten en penningen van Israël en de artistieke penningen van de Sovjetunie.

Indien België jaarlijks herinneringsmunten van 50, 10 of 250 Fr. zou uitgeven bvb. voor het wegefonds, het kunstpatrimonium, de milieubescherming, de gehandicapten of voor andere prijzenswaardige doeleinden, dan kon, zonder speciale en onsympatieke belasting de bodem van onze schatkist bedekt worden.

(Door P. bewerkt naar tekst van M. HENDRICKX van Maaseik).

Inhuldigingsmedaille tweede ambtsperiode Richard Nixon

In de Verenigde Staten van Amerika kreeg de Franklin Mint (Franklin Center, Pennsylvania 19063) opdracht van het inhuldigingscomité om de officiële medaille te vervaardigen voor de plechtige inhuldiging op 20 januari 1973 van president Richard Nixon in zijn tweede ambtsperiode van 4 jaar. De medaille werd ontworpen door Gilroy Roberts. Zij geeft op de voorzijde de naar rechts gekeerde hoofden weer van Richard Nixon en de vice-president Spiro Agnew. Op de keerzijde staat het Amerikaans wapen afgebeeld. De medaille wordt uitgegeven in volgende uitvoeringen : 1) zilver stempelglans, genummerd in een beperkte reeks, ø 8'', prijs 150 dollar, 2) zilver, stempelglans, genummerd in beperkte reeks, ø 2,5'', prijs 50 dollar, 3) zilver, gewone afwerking, onbeperkte reeks, ø 2,5'', prijs 45 dollar, 4) brons, stempelglans, genummerd in beperkte reeks, 2,75'', prijs 10 dollar en 5) brons, gewone afwerking, onbeperkte reeks, ø 2,75'', 6 dollar.

De « Société de la sculpture de médailles » van de Franklin Mint

De Franklin Mint (Franklin Center, Pennsylvania 19063, VSA) heeft ten behoeve van de ca. 300.000 belangstellende verzamelaars in de VSA een Société de la Sculpture de Médailles gesticht die aan haar leden een keuze zal aanbieden van medailles die door buiten-

landse kunstenaars zijn ontworpen. Per trimester worden uit de ingezonden tekeningen en ontwerpen 5 exemplaren weerhouden die, eenmaal gereduceerd en geslagen in mat zilver op 64 mm, uitsluitend bestemd worden voor de klubleden, de kunstenaar en een door hem eventueel aan te duiden museum, en *het archief* van de Société. Wat België betreft werd voor 1972 een ontwerp weerhouden van Gustaaf Fischweiler en Luc Verlee. Beide medailles geven op de voorzijde het zelfportret van de kunstenaars weer. Op de keerzijde van deze van Fischweiler staat een boom op deze van Verlee een steigerend paard. Het Penningkabinet van de Koninklijke Bibliotheek verwierf reeds de medaille van Fischweiler.

Wat Nederland betreft viel de keuze op een ontwerp van Louise Metz (1). De voorzijde is ook een zelfportret, terwijl op de keerzijde een man afgebeeld wordt die met een roeiboot tegen een reusachtige golf optornt met op de achtergrond een lange brug.

(1) G. VAN DER MEER, *Een Amerikaanse prijs voor Louise Metz*, in: *De Geuzenpenning*, 1973, nr 1, pp. 6-7.

* * *

Herdenkingsmedaille Dirk Martens

Ter herdenking van Dirk Martens en het 500 jarig bestaan van de boekdrukkunst in Vlaanderen geeft het Dirk Martenskomitee (stadhuis, Grote Markt 3, 9300 Aalst) een herdenkingsmedaille uit die rond de maand juli verkrijgbaar zal zijn. Deze medaille stelt op de voorzijde de naar links gekeerde buste van Dirk Martens voor en op de keerzijde een geopend boek dat op de kaart van Europa ligt. Zij werd opgevat door de Nijvelse kunstenaar Georges Aglane, heeft een doormeter van 80 mm en wordt verkocht tegen 500 fr voor de bronzen exemplaren en 550 fr voor de verzilverde bronzen exemplaren.

Belgische biljetten en muntstukken

Door de Nationale Bank van België werd in een beperkte reeks een tweetalige brochure uitgegeven waarin al de Belgische biljetten en muntstukken beschreven en afgebeeld staan die momenteel in ons land in omloop zijn. Deze brochure omvat de biljetten uitgegeven door de Nationale Bank van België en in omloop voor haar rekening (5.000 fr, 1.000 fr, 500 fr en 100 fr) alsook de biljetten en muntstukken in omloop voor rekening van de Schatkist (biljetten van 50 en van 20 fr., munten van 100, 50, 10, 5 en 1 fr, van 50 en 25 centiemen).

* * *

Aandacht! De prijzen van de winnende loten van de nationale ruilbrig te Leuven dienen afgehaald vóór 15 augustus e.k.